

6. Казанник А. Я думаю, что в ближайшее время могут быть запрещены какие-то политические партии и ограничены права и свободы граждан / А. Казанник // Независим. газета. - 1994. - 12 апр. - Режим доступа : [www/URL:http://ng.ru/specfile/2000-11-10/9_kazannik.html](http://ng.ru/specfile/2000-11-10/9_kazannik.html). - 27.10.10

7. Пихоя Р. Г. Президент и Советы: политико-конституционный кризис 1993 г. / Р. Г. Пихоя // Федеральный образоват. портал - ЭКОНОМИКА, СОЦИОЛОГИЯ, МЕНЕДЖМЕНТ.- Режим доступа : [www/URL:http://ecsocman.edu.ru/data/175/680/1219/042.Pikhoya.pdf](http://ecsocman.edu.ru/data/175/680/1219/042.Pikhoya.pdf). - 26.10.10

8. Окуньков Л. А. Президент Российской Федерации : конституция и политическая практика / Л. А. Окуньков. - М. : ИНФРА-М- НОРМА, 1996. - 235 с.

9. О поэтапной конституционной реформе в Российской Федерации : Указ Президента РФ от 21 сент. 1993 г. № 1400. - Режим доступа : [www/URL:http://ru.wikisource.org/wiki/Указ_Президента_РФ_от_21.09.1993_№_1400](http://ru.wikisource.org/wiki/Указ_Президента_РФ_от_21.09.1993_№_1400). - 27.10.10

10. Хасбулатов Р. И. Великая российская трагедия / Р. И. Хасбулатов. - М. : МП Палея - "Аль-Кодс", 1994. - Режим доступа : [www/URL:http://sovnamkom.ru/BOOKS/HASBULAT/hasb0.htm](http://sovnamkom.ru/BOOKS/HASBULAT/hasb0.htm). - 27.10.10

11. Шестой Съезд народных депутатов РФ (6-21 апр. 1992 г.): Стенограф. отчет. - М. : Республика, 1992. - Т. 2. - 626 с.

Руслана Панухник,
*аспірант кафедри політичних наук
філософського факультету
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

Моделирование электорального выбора: проблемы та перспективи

Досліджено, що в сучасній політологічній думці прослідковується тенденція до дивергенції пояснень електорального вибору, ще більшого розширення інструментів і методик дослідження та відсутності готовності оцінки конкуруючих теорій. Визначена необхідність інтеграції моделей електорального вибору.

Ключові слова: електоральний вибір, моделювання соціально-політичних процесів, сучасні дослідження моделей електорального вибору.

The trend to divergence explanations of electoral choice, even greater expansion of tools and research techniques and lack of readiness for competing theories assessment in modern political science opinion is traced. The need to integrate models of electoral choice is defined.

Key words: electoral choice, modeling of social and political processes, current research of electoral choice models.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне демократичне суспільство неможливо уявити без інституту виборів, що є ключовим у його політично-

му розвитку. Цим пояснюється велика увага науковців до дослідження електоральних процесів. Актуальним напрямом дослідження в сучасній вітчизняній і зарубіжній науці є вивчення основних причин формування певних політичних переваг у виборців. Основна мета дослідження електоральної поведінки та електорального вибору - отримання можливості передбачити результат майбутніх виборів, виявити важелі імовірного впливу на виборчий процес, визначити чинники, найбільш значущі для здійснення електоратом свого політичного вибору. Важливість електоральних досліджень полягає також у тому, що вибори є відображенням соціально-політичних, культурних, демографічних, соціоекономічних вимог суспільства у відповідь на існуючий політичний курс в державі.

Існують певні тенденції, що намітилися у виборах у країнах Європи та інших державах демократичного світу, що свідчать про суттєві зміни в масовій політичній поведінці. До них належать зниження явки громадян на виборах, послаблення прихильності електорату, підвищення активності голосування із певного питання (переважно економічне), впливу ЗМІ та переважання політики, зосередженої на кандидатах. Поряд із цим спільнота дослідників електоральних процесів прагне встановити спільні наукові рамки, що сприяли б виробленню загальної концепції досліджень, аналогічних інструментів дослідження [4; 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. За останні роки було опубліковано низку досліджень [2-9; 12], які містять конкретні пропозиції та моделі пояснення електоральних уподобань виборців. Йдеться про дослідження в галузі політичних наук [3-5], соціології [4; 5], політичної економії [6; 9], політичної [12] та когнітивної психології [2]. Більшість із них ґрунтується на прогресивних поглядах, а висунуті пропозиції мають важливе практичне значення. Разом з тим проблема цілісності та ефективності застосування моделей електорального вибору, їх інтеграції та класифікації залишається й досі актуальною. Однією з причин цієї проблеми є розбіжності в методологічних підходах та їх системна неузгодженість. Різноманітність праць, присвячених згаданій проблемі, свідчить про жваві дебати в рамках дослідження електоральних процесів, а також про намагання пояснити електоральний вибір, що відображає динамічний характер виборчої політики в сучасних демократіях.

Метою статті є вивчення останніх досліджень та виокремлення основних тенденцій, що з'явилися у сфері моделювання електорального вибору.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Парадигма "reasoning voter" зображує виборця, який, стикнувшись з політичним середовищем, що зазвичай є далеким від повсякденного життя, і володіючи лише неповною інформацією, незважаючи на все, намагається

зробити обґрунтований вибір. "Reasoning voter" як тип виборця займає проміжне місце між раціональним гравцем, з одного боку, і соціологічним виборцем - з другого. Перший повністю інформований і робить вибір на основі максимізації корисності, заново прорахованої на кожних виборах, а другий керується ідеологічною, партійною чи соціальною прихильністю, і його політичний вибір повторюються з плином часу.

Хоча цей швидше еkleктичний підхід, як видається на перший погляд, і є "містком" серед конкуруючих парадигм, проте він не в змозі розв'язати деякі суперечності, що сьогодні покладені в основу виборчих досліджень. До них належать зниження стабільності електоральної прихильності, зростаюча неоднорідність електорату, динамічні фактори, що спричиняють партійний вибір, та інституційні й контекстні зміни у виборчих кампаніях і в голосуванні.

"Добре відомо, що ефекти традиційних "якорів" електорального вибору, таких як клас, регіон, релігія та етнічна ідентичність, руйнуються" [8, с. 109]. Це висунуло на перший план підвищення активності голосування із певних питань і намагання переймати настрої від лідерів, що свідчить про реальну індивідуалізацію електорального вибору. Крім того, унаслідок змін у соціальній структурі передових індустріальних суспільств виборці стали більш гетерогенними. Хоча, з одного боку, необхідно зрозуміти природу цієї неоднорідності: як це пов'язано з класом, етнічною належністю, статтю і регіональними відмінностями в демократичних політичних системах, з другого боку, вона вказує на можливість того, що для різних підгруп у суспільстві необхідні різні моделі електорального вибору. Крім того, в традиційних поясненнях електорального вибору часто використовується статичний підхід і, як правило, не враховуються динамічні фактори, у результаті чого залишається дуже мало можливостей для розуміння динаміки учасників стратегії і того, як вона впливає на електоральний вибір. З допомогою просторових моделей електорального вибору безпосередньо розв'язувалися ці проблеми, але міжнародні порівняння впливу партії і стратегій лідерства, як і раніше, є поодинокими. Для більш повного розуміння дослідниками цих процесів необхідно здійснити аналіз варіантів виборчих стратегій у всіх демократіях. Нарешті необхідно розглянути більш детально можливості структур, які виступають шаблонами форм електоральної поведінки, тобто інституційні та контекстуальні зміни політичного середовища.

Аналізуючи сучасні виборчі дослідження, роблячи спробу їх класифікувати, варто скористатися двовимірною "воронкою" причинності, запропонованою ще Рокканом [11] та доопрацьованою Маннхаймером (1989). Роккан упорядкував змінні, що використовуються в електоральному дослідженні у двох вимірах, або на осях. Першою є вісь макро-мікро, що проходить від структури політичної системи, з одного боку, до характеристик одиничного виборця - з другого, другою - вісь близькості голосування (має часове ви-

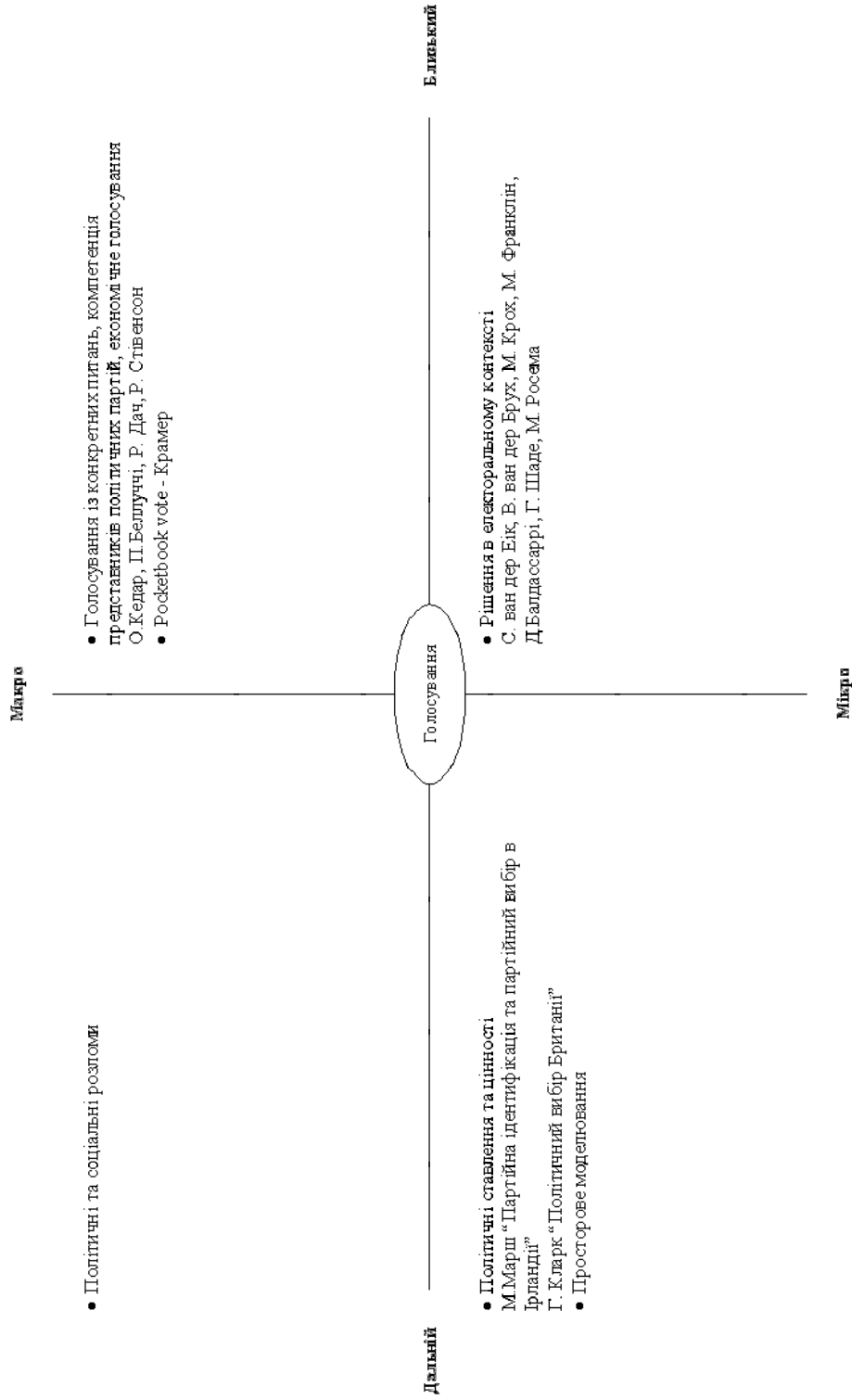
значення), що дає змогу виокремити фактори, які розміщені далеко чи в безпосередній близькості до електорального вибору, починаючи від ранньої політичної соціалізації через сім'ю та оточення і закінчуючи особливостями індивідуальних рішень у день голосування. Звідси випливає, що електоральний вибір моделюється як мотивований чи стримуваний певними факторами, які можуть бути згруповані в чотирьох квадрантах (див. рисунок):

- макродальній. Загальні особливості політичної системи (політичні розколи, партійна система, виборча система), які є екзогенними до виборців;
- мікродальній. Змінні, що включають політичну соціалізацію, політичні цінності, ідентифікації прихильності;
- макроблизький. Умови, що стосуються фактичного функціонування державного ладу на конкретній виборчій території (модель партійних змагань, тип виборів, стан економіки тощо);
- мікроблизький. Змінні, що визначають процес прийняття рішення виборцем.

Згідно із цим усі дослідження, присвячені моделюванню електорального вибору, можна розподілити на три групи:

- 1-ша (відповідає квадранту мікродальній). Дослідження, присвячені концепціям електорального вибору. Акцент на питаннях мотивації виборців, ставлення та політичних цінностей. До таких досліджень можна віднести працю М.Марша про партійну ідентифікацію та партійний вибір в Ірландії, численні дослідження з просторового моделювання електорального вибору;
- 2-га мікроблизький та макродальній квадранти. Дослідження зосереджені на питаннях гетерогенності електорату та її впливу на моделювання електорального вибору. Це праці, присвячені електоральним послугам (С. ван дер Ейк, В. ван дер Бруг, М.Крох, М.Франклін) [7; 8], евристиці (Д.Балдассаррі та Г.Шадеє), партійним оцінкам (М.Росема), політичним і соціальним розколам;
- 3-тя (макроблизький квадрант). Включає питання голосування та економічного голосування, зокрема роботи, присвячені голосуванню із конкретних питань політичного курсу (О.Кедар), компетенції партій (П.Белуччі [1]), економічному голосуванню (Р. Дач і Р. Стівенсон [6]).

Робота С. ван дер Ейка та ін. [7] присвячена питанню про залежну змінну, що являє собою концепт політичного вибору, і її значенню для виборців. Автори заперечують підхід до виявлених переваг, який виводить уподобання виборів із повідомлених виборів, і замість цього пропонують альтернативну стратегію вимірювання з акцентом на перевагах виборців і корисності. Таким чином, результати у вигляді повідомлень про голосування відокремлені від процесу розробки політичних рішень. Це питання дістало розвитку в другій групі праць, у яких зосереджується увага на неоднорідності і відсутності політичних знань і видимій фальсифікації багатьох су-



Дослідження електорального вибору у Рокканівській двохосовій системі координат [1]

часних досліджень. Д.Балдассаррі і Г.Шаде ставлять за мету протиставити різні типи виборців на основі евристичних можливостей, що вони використовують, тобто сигналів, настроїв і політичних знань, яких вони дотримуються, і цим самим з'ясувати: як італійці голосують. Їх результати свідчать про переважно структуровані і концентровані маси виборців. М.Росема аналізує можливі джерела прихильності виборців до певних нащадків, варіюючи їх між ідентифікацією та оцінкою, тим самим він суперечить традиційним соціальним типам особистості сучасної політичної психології, де відношення вважаються афективними явищами. Прихильність у голландській багатопартійній системі явно відрізняється від електорального вибору і є відповідною детермінантою разом з кандидатом і ретроспективними оцінками уряду, електоральної поведінки.

Аналогічно, в статті М.Марша розглядаються питання про партійну ідентифікацію в Ірландії, оцінки її значимості порівняно з іншими детермінантами електоральної поведінки в суспільстві з досить слабкими традиційними соціальними розколами на основі таких факторів, як клас. У цьому контексті партійна ідентифікація видається досить незначним фактором з мотивів голосування порівняно з іншими короткостроковими центральними на виборах чинниками.

Просторове моделювання в рамках теорії раціонального вибору дістає активного розвитку в роботах Дж.Енелоу, У.Полларда, М.Хініча. Їх головною заслугою варто вважати чітку постановку проблеми співвідношення "ідеологічного виміру" (ліво-правого континууму) і "проблемних вимірів" (питань політичного порядку денного), а також спробу розв'язати цю проблему математично.

Досягнення дослідників, які працювали з просторовими моделями в рамках теорії раціонального вибору, безперечно, значні. Однак особливості цієї теорії породили також цілу низку теоретико-методологічних проблем. Головна з них - явно недостатнє врахування інституційної та культурної специфіки окремих країн і регіонів, редукція різноманіття електоральних процесів до одновимірного ліво-правого континууму.

Становлять інтерес спроби подолати цю проблему, що містяться в роботах Р.Далтона [4], Т.Іверсена, К.Куїнна, М.Левера, А.Мартіна, К.Шеплса, які вказали на значимість врахування в просторових моделях інституційного різноманіття. Важлива проблема цілісності і взаємозумовленості партійного позиціонування в електоральному просторі відображена в роботах політичних психологів: Т.Брауна, Д.Гранберга, Л.Міддлстада, В.Оттаті, Л.Росса, М.Фішбейна, Р.Шермана. Прагнення врахувати соціальні фактори визначення електорального вибору властиве таким дослідникам, як О.Лістхог, Макдоналд, Г.Рабінович, Г.Рейнолдс.

Третя група робіт присвячена питанням впливу спірних питань на електоральну поведінку. Дослідження О.Кедар вирішує дихотомію "близьке/спрямоване" в літературі із просторового моделювання електорального вибору, виявляючи вплив інструментального ефекту на електоральну поведінку та пов'язуючи ступінь і тип голосування із конкретних питань з інституційними особливостями політичної системи. На важливості інституціонального формату також наголошено в працях, присвячених голосуванню з конкретних питань, а саме про стан економіки. В огляді Р.Дача і Р.Стівенсона [6] здійснюється аналіз кроснаціональних та темпоральних змін у голосуванні з окремих економічних питань в сучасних демократіях. У роботі П.Беллуччі [1] досліджується електоральна доречність сприйняття виборцями партійної компетенції в Італії та Великобританії.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Уважне вивчення дедалі більшої кількості досліджень, присвячених національним виборам, відображає досить проблематичну картину: замість прийняття чітко визначеної моделі голосування та електорального вибору прослідковується тенденція до використання, хоча і в неявному вигляді, до традиційної Мічиганської моделі у різних модифікаціях та адаптаціях. Водночас зміни, описані вище, створюють серйозні загрози для Мічиганської моделі, що, у свою чергу, породжує все більшу кількість конкуруючих парадигм, які сьогодні спрямовують електоральні дослідження. Ці альтернативні парадигми виходять із соціології, соціальної психології, теорії раціонального вибору, когнітивної психології. Багато з них не узгоджується із Мічиганською моделлю, в якій акценти ставляться на участі у виборах, і яка базується на підтримці та прихильності електорату, що, у свою чергу, підкріплюється соціальними структурами та високою стійкістю до змін. Це все призвело до дивергенції пояснень електорального вибору, ще більшого розширення інструментів та методик дослідження та відсутності готовності оцінки конкуруючих теорій [1].

Останні роботи спрямовані на формування нового погляду на електоральну поведінку, включають моделювання причинних процесів, яка визначають електоральний вибір [10; 12], що означає зміщення акцентів з аналізу довгострокових чинників на аналіз короткострокових детермінантах електоральної участі. Це відображає не тільки зміну (модифікацію) політичного середовища, в рамках якого відбувається електоральний аналіз, а й свідчить про наявні зусилля щодо інтеграції традиційних пояснень, які базуються на соціально-психологічній моделі та моделі раціонального вибору з висновками когнітивної психології [12].

З огляду на політику вибору [3] перспективними видаються дослідження ключових питань про те, чому люди голосують, і якщо вони голосують, чому вони вибирають одну партію або кандидата, а не іншу.

Список використаних джерел

1. *Belulucci P.* Modeling electoral choice in Europe in the twenty-first century: an introduction/ P. Bellucci, P. Whiteley // *Electoral Studies*. - 2006. - Vol. 25. - P. 419-423.
2. *Carmines E. G.* Political Behavior: An Overview. A New Handbook of Political Science/ E.G. Carmines, R. Huckfeldt, R. E. Goodin, H. Klingemann (Eds.). - New York : Oxford University Press, 1996. - P. 223-254.
3. . Political Choice in Britain. Edition: 2, illustrated / H. D. Clarke, D. Sanders, M. C. Stewart , P. Whiteley . - London : Oxford University Press, 2004. - 371 p.
4. *Dalton R. J.* Democratic challenges, democratic choices: the erosion of political support in advanced industrial democracies / R. J. Dalton. - Oxford : Oxford University Press, 2004. - 244 p.
5. *Dalton R.* The Not So Simple Act of Voting. / M. P. Wattenberg, R. Dalton// *Political Science. The State of The Discipline II*/ A.W. Finifter (Ed.). - Washington : The American Political Science Association, 1993. - P. 193-218.
6. *Duch R. M.* The global economy, competency and the economic vote / R. M. Duch, R. Stevenson.
7. *Eijk, van der C.* Rethinking the dependent variable in electoral behavior - on the measurement and analysis of utilities/ C. van der Eijk, W. van der Brug, M. Kroh & M. Franklin // *Electoral Studies*. - 2006. - Vol. 25(3). - P. 424-447.
8. *Franklin M. N.* The Future of Election Studies/ M. N. Franklin, C. Wlezien, Amsterdam : Pergamon, 2002. - 186 p.
9. *Lewis-Beck, M. S.* Economic Determinants of Electoral Outcomes / M. S. Lewis-Beck, M. Stegmaier // *Annual Review of Political Science*. - 2000. - N 3. - P. 183-219.
10. *Pappi F. U.* Political Behavior: Reasoning Voters and Multi-party Systems / In: R. E. Goodin, H. Klingemann (Eds.), 1996. - P. 255-274.
11. *Rokkan S.* Citizens, elections, parties/ S. Rokkan. - ECPR Press, 2009. - 488 p.
12. *Saris, W. E.* Studies in Public Opinion / W. E. Saris, P. M. Sniderman (Eds.). - Princeton : Princeton University Press, 2004. - 384 p.